

сприятиме більш ефективному виконанню ним свого завдання – гарантування верховенства Конституції України як Основного Закону держави на всій території України. Перспективи подальших творчих розвідок у цьому напрямку вбачаються у необхідності більш детального опрацювання висловлених пропозиції для того, щоб повноваження Конституційного Суду України не стали надто широкими.

Література:

1. Кампо В. М. До питання меж предметної компетенції у діяльності Конституційного Суду України // Вісник Конституційного Суду України. – 2008. – № 4. – С. 90-99.
2. Тихий В. Правотлумачення Конституційним Судом України та правова природа його рішень // Вісник Конституційного Суду України. – 2001. – № 1. – С. 62-70.

Якубовська Н. О., ОНЮА

МІЖНАРОДНІ ІНВЕСТИЦІЙНІ УГОДИ: ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ТА ЕВОЛЮЦІЯ

В статье прослеживается история международных инвестиционных соглашений. Проведенное исследование показывает, что их историю можно разделить на три отдельных периода: колониальный, который начался в конце восемнадцатого столетия и длился до конца Второй мировой войны; постколониального, начавшегося с окончанием Второй мировой войны и продолжавшегося до начала 1990-х годов, а именно до распада СССР; глобального, начавшегося примерно в 1990 году и продолжающегося в настоящего времени. Если в постколониальный период инвестиционные соглашения заключались между развитыми странами – экспортёрами капитала и развивающимися странами – импортёрами капитала, в глобальный период количество инвестиционных соглашений между развивающимися странами заметно выросло, в связи с тем, что развивающиеся страны стали экспортёрами капитала, нередко в другие развивающиеся страны.

The article research traces the history of international investment agreements. It finds that the history comprises three separate eras: the Colonial Era, began in the late Eighteenth Century and continued until the end of the Second World War; the Post-Colonial Era, began with the end of the war and continued until approximately 1990, with the collapse of the Soviet Union; the Global Era, began in approximately 1990 and continues until the present.

While in the Post-Colonial Era investment agreements were between a capital-exporting developed country and a capital-importing developing country, in the Global Era the number of investment agreements between developing countries has grown remarkably as developing countries have become capital exporters, often to other developing countries.

Одною із найвидатніших тенденцій у міжнародному праві ostatніх п'ятдесяти років є надзвичайне збільшення кількості угод, що укладаються з метою захисту або лібералізації іноземних інвестицій. Сьогодні існує понад 2500 таких угод, переважна більшість з яких була укладена після 1990 року. Ця кількість включає майже 2400 двосторонніх інвестиційних договорів (ДІД), а також більш, ніж 200 торгівельних угод, що містять положення про інвестиції [1].

Хоча кількість угод значно збільшилася саме за останні роки, міжнародні угоди з питань інвестицій мають довгу історію. Положення щодо захисту іноземної власності можна знайти в міжнародних угодах, що були укладені ще до вісімнадцятого століття.

Метою статті є простеження історії міжнародних інвестиційних угод, яка поєднує три окремі періоди. Перший, колоніальний період, починається з кінця вісімнадцятого століття та триває до кінця Другої світової війни. Другий, постколоніальний період, розпочинається з закінченням Другої світової війни та продовжується до початку 1990-х років, а саме до розпаду СРСР. На зміну йому приходить третій – глобальний період – який триває і в наші часи.

Дослідженню проблем міжнародного регулювання руху капіталу присвячено роботи О. Барановського, В. Гейця, В. Кафарського, В. Новицького, О. Плотнікова, О. Рогача, В. Рокочі. Віддаючи належне науковим напрацюванням вчених, слід зауважити, що існує потреба у подальших дослідженнях, оскільки еволюція міжнародних інвестиційних угод відбувається в умовах постійного переосмислення ролі іноземного капіталу в соціально-економічному розвитку країн.

До Другої світової війни захист прямих іноземних інвестицій рідко виступав предметом міжнародних угод. Більшість міжнародних економічних угод стосувалися встановлення торгівельних відносин, хоча деколи ці угоди включали положення щодо захисту власності громадян однієї держави на території іншої держави.

Сполучені Штати Америки, наприклад, ще до вісімнадцятого століття почали укладати двосторонні договори про дружні відносини, торгівлю та мореплавство, метою яких було встановлення

торгівельних відносин з партнерами по договору. Договори про дружні відносини, торгівлю та мореплавство включали положення, що гарантували “спеціальний захист” або “повний захист” власності громадян однієї держави-учасниці на території іншої держави-учасниці договору. Вони також вимагали виплати компенсації за експропріацію та гарантували громадянам з однієї держави-учасниці режим найбільшого сприяння та національний режим щодо права займатися певними видами діяльності на території іншої сторони договору. Іноді вони навіть вводили обмежений захист валютних переказів. Однак, основна увага в договорах приділялася захисту власності, а не інвестиціям.

Основним джерелом норм у галузі захисту іноземних інвестицій в колоніальну епоху було звичаєве міжнародне право, яке зобов'язувало держави, що приймають інвестиції, застосовувати до них мінімальні міжнародні стандарти. Однак, звичаєве міжнародне право не могло запропонувати адекватний механізм захисту іноземних інвестицій з ряду причин. По-перше, деякі держави сумнівалися у тому, що звичаєве міжнародне право встановлює мінімальні міжнародні стандарти щодо іноземних інвестицій [2, с. 526-528]. Зокрема, країни Латинської Америки дотримувалися доктрини Кальво, відповідно до якої іноземні інвестори мали право тільки на такий режим, який країна, що приймає інвестиції, надає своїм власним інвесторам [3, с. 17-20]. По-друге, навіть коли існування мінімальних міжнародних стандартів не піддавалося сумніву, їх зміст був невизначеним і необов'язковим. По-третє, через відсутність згоди з боку приймаючої держави на передачу спору в арбітраж, єдиним механізмом застосування звичаєвих норм була “доктрина участі”, згідно з якою у випадку заподіяння шкоди громадянину, держава висуває претензії від власного імені і пред'являє позов проти держави, яка завдала шкоду її громадянину [4, с. 17-22]. Іноді, як альтернативу дипломатичному підходу, для захисту іноземних інвестицій держави використовували збройні сили.

Постколоніальна епоха в історії міжнародних інвестиційних угод почалася з закінченням Другої світової війни і тривала до розпаду Радянського Союзу. Структура та зміст міжнародних інвестиційних угод, що уклалися протягом цього періоду, були обумовлені трьома факторами. По-перше, як реакція на серйозну економічну депресію, яка мала місце ще до війни і, як багато хто вважав, посилювалася через протекціоністську політику 1920-х років, країни-члени антигітлерівській коаліції

досягли консенсусу щодо лібералізації торгівлі, що, у свою чергу, сприяло укладенню у 1947 році Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ) [5, с. 370-371]. Це змінило правові рамки міжнародних торгівельних відносин з двосторонніх на багатосторонні і започаткувало практику послідовних раундів переговорів, спрямованих на лібералізацію світової торгівлі.

Післявоєнні договори про дружні відносини, торгівлю та мореплавство включали основні положення про захист власності, яка містилися і в аналогічних угодах колоніального періоду. Однак, були і деякі нововведення. Так, договори про дружні відносини, торгівлю та мореплавство післявоєнного періоду поширили захист на юридичні особи. Післявоєнні угоди також вперше регулярно включали положення про захист від валютного контролю. Крім того, вони включали положення про розв'язання спорів і надання згоди на юрисдикцію Міжнародного Суду у відношенні спорів, пов'язаних з тлумаченням або застосуванням угоди.

Другим важливим фактором, що вплинув на формування міжнародного інвестиційного режиму постколоніального періоду, був процес деколонізації, який розпочався після війни і призвів до створення великої кількості нових незалежних але економічно нерозвинених держав. Ці нові незалежні держави завзято захищали свою незалежність і розглядали іноземні інвестиції як одну з форм неокolonіалізма, оскільки це припускає іноземний контроль над засобами виробництва. Стурбованість також викликало те, що іноземні інвестори будуть втручатися у внутрішні справи приймаючої держави [7, с. 12]. Багато країн, що розвиваються, закрили свої економіки для нових іноземних інвестицій і почали експропріацію тих, що вже надійшли. Вони також ввели політику заміщення імпорту, спрямовану на виробництво необхідних товарів і послуг на місцях, а не їх імпорт з розвинених країн. Економічні відносини країни, що розвиваються, прагнули створювати з іншими країнами, що розвиваються.

Третім фактором стала поява соціалістичного блоку на чолі з Радянським Союзом. Відразу ж після війни соціалістичні держави провели масові експропріації в приватному секторі, в тому числі іноземної власності. Вони також заохочували країни, що розвиваються, в тому, що економічні відносини з розвиненими країнами Західної Європи та Північної Америки, є, по суті, експлуаторськими і що економічного розвитку можна скоріше досягти за допомогою державного регулювання, ніж вільного ринку [8, с. 106-108].

На початку 1970-х років на Генеральній Асамблеї ООН країни, що розвиваються, і соціалістичні країни, об'єднали свої зусилля для визнання свого права на експропріацію іноземних інвестицій без виплати справедливої компенсації експропрійованого майна. 1 травня 1974 року Генеральна Асамблея прийняла Декларацію про новий міжнародний економічний порядок, в якій було заявлено, що держави мають повний і постійний суверенітет над своїми природними ресурсами та іншими видами економічної діяльності. Державний суверенітет включає право на націоналізацію або передачу права власності своїм громадянам [9]. У декларації не уточнювалося наявність будь-яких зобов'язань з виплати компенсацій. 12 грудня в результаті голосування на Генеральній Асамблеї було прийнято Хартію економічних прав і обов'язків держав. Згідно зі статтею 2.2 (с), кожна держава має право "націоналізувати, експропріювати або змінювати право власності іноземної власності, і в цьому випадку відповідна компенсація має бути виплачена державою, що приймає такі заходи, з урахуванням її відповідних законів і постанов і всіх обставин, які держава вважає доречними" [10].

Реакцією розвинених країн на загрозу експропріації без компенсації стало укладання двосторонніх інвестиційних договорів (ДІД). Нові ДІД були одноманітними за змістом і містять лише декілька відмінностей. По-перше, двосторонні інвестиційні договори, що і витікає з їх назви, мали справу виключно з інвестиціями. По-друге, ДІД головним чином укладалися між розвиненими країнами і країнами, що розвиваються. Основна ідея полягала в тому, що угода буде захищати інвестиції з розвиненої країни на території країни, що розвивається. По-третє, мотивом укладання угод для країн, що розвиваються, найчастіше було залучення іноземних інвестицій, які вважали, що запропонувавши іноземним інвестиціям правовий захист, вони стимулюватимуть іноземних інвесторів до інвестування. По-четверте, мотивом укладання угод для розвинених країн було бажання отримати захист іноземних інвестицій. Якщо в договорах про дружні відносини, торгівлю та мореплавство мова в основному йшла про налагодження економічних відносин, ДІД стали захисною реакцією на експропріації інвестицій без виплати справедливої компенсації. По-п'яте, імовірно через невзаємний характер угод і скептицизм багатьох країн, що розвиваються, по відношенню до іноземних інвестицій, мережа ДІД залишалася значно обмеженою. По-шосте, засоби захисту іноземних інвестицій, що передбачалися ДІД, були аналогічними тим, які містилися

в сучасних договорах про дружні відносини, торгівлю і мореплавство. Як правило, вони містили гарантії національного режиму і режиму найбільшого сприяння для інвестицій, зобов'язання виплати швидкої, адекватної та ефективної компенсації у випадку експропріації та обмеження валютного контролю. Подібно сучасним договорам про дружні відносини, торгівлю і мореплавство, ДІД містили положення про врегулювання спорів між сторонами, хоча механізм вже був іншим. У той час як сучасними договорами про дружні відносини, торгівлю і мореплавство було передбачено подання спору до Міжнародного Суду, ДІД передбачали подання спорів у спеціальний арбітражний трибунал [11, с. 621].

Починаючи з середини 1960-х років одним з основних нововведень в ДІД стало включення положення, згідно з яким держава, що приймає інвестиції, погоджується на арбітражний розгляд певних спорів з інвесторами (як правило, пов'язаних з положеннями інвестиційної угоди). Включення цього положення було викликано прийняттям у 1965 році Конвенції про створення Міжнародного центру з врегулювання інвестиційних спорів (МЦУІС), установи, яка стала місцем проведення арбітражного розгляду спорів між інвесторами та урядами країн, що приймають.

Надавши інвестору можливість правового захисту, який не залежить від держави, ДІД деполітизувати інвестиційні спори, тобто, вони перемістили захист інвестицій у сферу права, а не політики.

В глобальний період відбулися серйозні зміни у середовищі, в якому міжнародні інвестиційні угоди укладалися. Створення у 1995 році Світової організації торгівлі (СОТ) та віднесення пов'язаних з інвестиціями питань до компетенції СОТ.

В глобальний період також відбулося значне збільшення кількості ДІД, що є наслідком принаймні двох причин. Перша – це перемога ринкової ідеології. Економічний успіх ряду азіатських країн, які мали високий процент приватного інвестування і заохочували виробництво товарів для експорту, на відміну від інших країн, що розвиваються, які проводили політику імпортозаміщення, продемонстрував конструктивну роль, яку іноземні інвестиції та глобальна інтеграція можуть відіграти в економіці, що розвиваються. Крім того, розпад радянського блоку дискредитував головну альтернативу ринкового капіталізму як економічної політики.

Друга причина – це відсутність (втрата) альтернативи іноземним інвестиціям як джерела капіталу. Дебіторська криза 1980-х років знизилла доступність приватних кредитів, на які

до 1980 року припала половина всього потоку капіталу в країни, що розвиваються [12, с. 450-451]. Крім того, значний державний дефіцит, що виник в США за часів адміністрації Р. Рейгана, змусив Уряд Сполучених Штатів до великих позик, що поглинуло більшість наявного капіталу, витиснувши країни, що розвиваються, з ринку приватного кредитування. Скорочення адміністрацією Рейгана допомоги, яка надавалася для розвитку, зменшило доступність державного фінансування. Країнам, що розвиваються, які потребували капітал для фінансування розвитку, не залишилося нічого, окрім приватних зарубіжних інвестицій.

З обох цих причин, в кінці 1980-х років країни, що розвиваються, були змушені змінити вороже ставлення до іноземних інвестицій, яке було характерне для постколоніальної епохи, і відкрито прагнути залучати іноземні інвестиції шляхом створення сприятливих умов для них.

Дискусії щодо Нового міжнародного економічного порядку, а також права експропріювати без виплати компенсації, припинилися. Латиноамериканські країни відмовилися від доктрини Кальво і погодилися на прийняття мінімальних міжнародних стандартів в області захисту іноземних інвестицій. Країни, що розвиваються, кинулися залучати іноземні інвестиції, демонструючи свою підтримку ринкового капіталізму в цілому, і забезпечення інвестиційного клімату зокрема. Укладення ДІД, яка гарантує захист іноземних інвестицій, стало засобом демонстрації прагнення залучити іноземні інвестиції шляхом забезпечення для них більш безпечних умов.

Зміст ДІД, укладених в епоху глобалізації, не дуже змінився від змісту ДІД постколоніальної епохи. Вони, як і раніше, головним чином були спрямовані на проблему захисту інвестицій. Оскільки тенденція лібералізації продовжувалася і держави прагнули глибшої інтеграції, яку вони вважали їм вдалося досягти в рамках СОТ і завдяки угодами з інвестиційних питань, кількість двосторонніх та регіональних торговельних угод, що містили положення про інвестиції, значно збільшилося.

Змішування положень в галузі торгівлі та інвестицій в одній угоді відображало зміни в характері економічної діяльності. Торгівля та інвестиції розглядалися не як такі, що замінюють один одного, а як такі, що доповнюють один одного.

Процес глибокої економічної інтеграції почав відбуватися між державами з різними економічними умовами. Частково цю

тенденцію можна пояснити тим, що існуючі раніше відмінності між розвиненими країнами-експортерами капіталу і країнами, що розвиваються імпортерами капіталу, поступово розмилися. Ряд країн, що розвиваються, досягли значних економічних успіхів і стали значними експортерами капіталу. Якщо економічні інтеграційні угоди минулого, як правило, носили регіональний характер, нові угоди найчастіше укладаються між державами з різних регіонів.

Таким чином, у глобальній період інвестиційні положення можна знайти в угодах всіх рівнів – двосторонніх, регіональних та багатосторонніх. Ці угоди можуть стосуватися торгівлі товарами, торгівлі послугами, інвестицій або будь-якої комбінації з них. Сторонами в угоді можуть бути розвинені держави, держави, що розвиваються або обидві і ці держави не обов'язково мають знаходитися в одному регіоні.

Глобальна ера також характеризується числом країн, які стали учасниками системи міжнародних інвестиційних угод. Наприклад, сьогодні більш ніж в 170 країн є учасниками щонайменше одного ДІД [13]. Система міжнародних інвестиційних угод є сьогодні воістину глобальною.

Підбиваючи підсумок вищевикладеному, слід зазначити, що сучасна система двосторонніх інвестиційних договорів створила майже універсальний міжнародний інвестиційний режим, який забезпечує фінансову інтеграцію національних економік через усунення бар'єрів на шляху потоків капіталу та захисту вкладених інвестицій. Разом з тим, лібералізація потоків капіталу стала однією із передумов світової фінансової кризи, яка почалася у серпні 2007 року. Саме тому у вже найближчому майбутньому слід очікувати нового переосмислення змісту та ролі двосторонніх інвестиційних договорів у системі міжнародного права, чому і планується присвятити наступні дослідження автора.

Література:

1. Recent Developments in International Investment Agreements, 2, UNCTAD/WEB/ITE/ІТ/2005/1 (2007 – June 2008) // http://www.unctad.org/en/docs/webdiaeia20081_en.pdf.
2. Brownlie I. Principles of public international law. – New York: Clarendon Press, 1998. – 743 p.
3. Shea D. The Calvo Clause: A problem of inter-American and international law and diplomacy. – New York: Oxford University Press, 1955. – 232 p.

4. Исаева М. Частные лица в международном правосудии // Международное публичное и частное право. – М.: Юрист, 2005. – № 3. – С. 17-22.
5. Cameron R. A Concise Economic History of the World: From Paleolithic Times to the Present, 3d ed. – New York: Oxford University Press, 1997. – 463 p.
7. Sornarajah M. The International Law on Foreign Investment. – Cambridge University Press, 2004. – 552 p.
8. Nafziger W. The Economics of Developing Countries, 3rd ed. – Prentice Hall, 1997. – 630 p.
9. Declaration on the Establishment of a New Economic Order, G. A. Res. 3201 (S-VI), U. N. GAOR, 6th Special Sess., 2229th plen. mtg., U. N. Doc. A/RES/3201 (S-VI) (May 1, 1974).
10. Charter of Economic Rights and Duties of States, G. A. Res. 3281 (XXIX), U. N. GAOR, 29th Sess., 2315th plen. mtg., U. N. Doc. A/RES/3281 (XXIX) (Dec. 12, 1974).
11. Vandeveld K. U. S Bilateral Investment Treaties: The Second Wave, 14 Mich. J. Int. Law 621 (1993).
12. Poulson B. Economic Development: Private and Public Choice. – West Publishing Company, 1994. – 5920.
13. UNCTAD, World Investment Report 2008: Transnational Corporations and the Infrastructure Challenge, Table 1.7.

Пархоменко-Цироциянц С. В., ОНЮА

ПОДАТОК З ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ У СИСТЕМІ ПОДАТКІВ УКРАЇНИ

У статті з'ясовується правова природа податку з доходів фізичних осіб, місце і роль в системі податків України. Відзначаються переваги та недоліки податку з доходів фізичних осіб.

The concept of the individual income tax, its legal nature, place and role in the system of taxes in Ukraine are determined in the article. Advantages and shortcomings of the individual income tax are marked out.

Одним із найважливіших видів податків з фізичних осіб, характерним для податкової системи будь-якої держави, є прибутковий податок, який в Україні трансформувався у податок з доходів фізичних осіб [1].

22 травня 2003 р. був прийнятий Закон України «Про податок з доходів фізичних осіб» № 889 (далі Закон № 889), який скасував розподіл на групи платників податку і ввів пропорційне